# BALKANLAR'DA OSMANLI-ÖNCESİ TÜRK İZLERİ

**MUZAFFER TUFAN***

**1) Giriş: Sempozyuma yeni fikir ve yorum getiren özgün araştırma mahsulü olması beklentisi göz önüne alınarak bildirimizin ana tezini, Türklerin Balkanlarda Slavlar kadar eski bir yerli halk olduklarını dile getirmek oluşturacaktır.**

Karadeniz ve Adriyatik arasında yer alan Balkan yarımadası Erken Bizans devrinde Milletlerin Büyük Göç hareketlerinin sahnesi olmuş, M.S beşinci, altıncı, yedinci yüzyıllarda Avar ve diğer Türk kavimleri Slavların önderleri ve eğiticileri, savaşlarda ise müttefikleri olmuşlardır.[1] Farsça ve Fransızcadakinin tam tersi olarak,[2] Türkçe'de Avar kav-minin adının anlamı "dik kafalı" demektir.[3] Avarların Slavlara yaptığı etkiyi anlayabilmek için en eski Rus yıllıklarına atıfta bulunmamız ye-terlidir: "Avarlar Slavları sefalete terkettiler. Slav kadınlarını kendilerine ait olarak gördüler."[4]

**Eski çağlardan kalma anıtları ve kalıntıları ilmî açıdan inceleyen arkeologlar Macaristan, Bulgaristan ve Yugoslavya'nın bazı yerleşim yerlerinde Avar Türklerinin izine rastlamışlardır. Örneğin, Sırbistan'daki ÇELAREVO bölgesindeki yapılan arkeolojik kazılarda Avar mezarlıkla-rı keşfedilmiştir. Günümüzde Adriyatik sahilindeki Bar-Tivar adlı Ka-radağ şehrinde ise Avarlar ve Karaşöz Yörüklerinin kaynaşmasından meydana gelmiş Türkçe konuşan bir nüfus mevcuttur.[5]**

**Günümüzün Yugoslavya Federasyonu içinde Karadağ Cumhuriyeti-nin Adriyatik sahilinde yer alan Bar (Tivar-Antibari)'nin eski adı Civi-tas Avaronım (Avarların şehri) idi.b Bu gerçeği arşiv belgelerine dayanarak Macar bilim adamı Prof. Laszlo Rasonyi gösterirken, ondan tamamen bağımsız olarak, yâni L. Râsonyi'nin eserinden hiç haberi olmadan, Yugoslavya yazarlarından Altay Suroy, günümüzün Bar Türkleri arasında yaptığı bir araştırmanın sonucunu Piriştine'de çıkan "Tan" dergisinde yayınlayarak Prof. Rasonyi'nin tezini desteklemektedir. Altay Suroy, Aralık 1971-Ocak 1972'de şöyle yazıyordu: "Adriatik Denizi'nin en kuzeyinde yaşayan Bar Türkleri dillerini (Türkçeyi) ve âdetlerini koruyabilmişler ve tarihlerini bilmektedirler. Karaşözoğlu adını taşıyan dedelerinin de-desi Bar'ı fethederek, Roma'ya gitmek istemiş ama gemileri batmış."**

**2) Göçler: Bilinen bir gerçektir ki beşinci yüzyılın ortalarına doğru Attila idaresindeki Hunların akınları ile gittikçe yoğunlaşan göç hareketleri neticesinde, Hunların ardından Ogurlar, Avarlar, Tuna Bulgarları, Bulaklar, Peçenekler, Oğuzlar, Kumanlar ve diğer Türk boyları Karadenizin kuzeyinden geçerek Avrupa, ve Tuna'yı aşarak Balkanlara ulaştılar. Göç eden bu Türk kavimleri, yolları üzerindeki diğer kavimleri de harekete geçirerek bu harekete kattılar. Yol üzerindeki diğer ka-vimlerin bu büyük göç hareketine katılmasında Avarların hususî ve önemli bir rolü vardır, çünkü "Avarlar göçebe olduklarından, işgal edilen ara-zilere toprak işleyen serf kavmi iskân etmeye ihtiyaçları vardı: " Bu serfler Avarların seferlerinde yaya asker olarak da hizmet görmüş olmalılar. Bu-nun da ötesinde Avarlar Slav kavimlerini kendi topraklarından başka**

**Tuna'nın güney yörelerine de cebren iskân etmişlerdir. Böylece, Bizans, Balkanlarda ve Doğu Avrupa'da gittikçe artan bir hareketlilik ve kargaşa ile yüz yüze geldi: Bizans artık Avarlar ve onlara tâbi olan orta Tuna bölgesi Slav kabilelerinin artan baskısı ile karşı karşıyaydı. Bunun bir sonucu olarak Bizans'ın Sava ve Tuna geçitlerini koruyan savunma noktalarında şiddetli bir mücadele başladı. Uzun ve zorlu bir kuşatmadan sonra Avar Kağanı Bayan 582 yılında Sirnium'a girdi. İki yıl sonra Viminacium ve geçici bir süre için Singidunum (bugünkü adı Belgrad) da düştü. Artık Bizans savunma duvarı yıkılmış ve Avar-Slav dalgası bütün Balkan yarımadasına yayılmaya baglamıgtı.[9]**

**Balkanlar'da Avar, Peçenek, Oğuz ve Kuman Türkleri ile gelen bir yenilik vardır. Her şeyden önce yarımadanın, nehir, göl, dağ, yayla, te-pe, vadi, köy, şehir ve diğer yer adları Türkçeleşmiş; atlar çoğalmış, ipek, haşhaş, pirinç ve diğer tarım kültürleri yaygınlaştırılmıştır.[10] Orneğin, etimoloji açısından bu yarımadanın adı olan "Balkanlar" kelimesi, Türk-çede "Dağlar" anlamını taşıyan bir sözcüktür; Axios nehrinin adı Vardar olmuş; Lihnidos gölü Ohri adını almış;[11] Skardos dağının adı Şar dağ olarak Türkçeleşmiştir v.s. Bu eski Türk boyları yeni şehirler kur-muşlardır, örneğin Kumanova ...[12] Bize kadar gelen Avar özel isimlerinin her biri itirazsız bir şekilde Türkçede açıklanabilmektedir: Bayan, Be-kelabur (başkaman), tudun, kagan, tarkhan, mergen: "okçu", solak, kök: (mavi) v.b.**

**Hırvatların atalarının Kuzeyden Adriyatik Denizi'ne olan göçlerinde, aşağıdaki reisleri bulunuyordu: Külük-meşhur, Kösendzi (zi Türkçe isim son ekidir, isim muhtemelen Küsendzi idi); Mugel, Alpel (kahraman), Tugay (erman), Buga (boğa), Fin Mikkela'nın tesbit etmiş olduğu gibi.[13] Bu adların hepsi Türkçe ve şimdiki halde Avar adlarıdır.**

**Dalmaçya ile ilgili Ortaçağ vesikalarında çok sayıda belirsiz mengeli ad arasında, Türkçe ve Moğolca "Okçu" demek olan Mergen adı sık sık geçmektedir. Bu şahıs adı XIII. yy'a kadar Hırvatlar tarafından da kullanılmıştır. Macar kralları adına Hırvatistan'ı idare eden yüksek rütbe ünvanı anlamında olan Ban ise yine Avarca Bağan kelimesinden gelmektedir. Bu rütbe adının kökünü, Batı-Türkçesi Bağa ve eski Bulgarca Bağan kelimesinde görüyoruz.[14]**

**Sadece Yugoslavya'nın Makedonya, Sırbistan, Hırvatistan, Dalmaçya gibi bölgelerinde değil, Avarlarla ilgili buluntulara Balkan- Yarımadasının diğer devletlerinde de rastlanmaktadır. Örneğin Konstan-tines Perphyrogennetes adı geçen eserinde, Aziz Pankratios'un biyografiainde, 750 sıralarındaki Atina havalisi Avarlarından söz ederken: "hei Sklavei kei tei Avarei kaleumenei," yâni Avarları Slavlar diye de adlan-dırdıklarını zikretmektedir. Son zamanlarda Korint'de yapılan kazıla-rın sonucu olarak Avarlarla ilgili buluntulara rastlanmaktadır. Arnavutlukta, Prestevac'daki define de bize Avarlardan kalmıştır. Ayrıca Balkan yer adlarında da Avarların hatıraları mevcuttur. Fallmerayer e göre, bugünkü Pyles'un eskiden adı Mavarine idi ve Eis Ten Avarinen "Avarlardan gelme" yunanca deyiminden çıkmıştır ve muhtemelen bir zamanlar burada da Avarların oturduğunu göstermektedir.[15]**

**Yukarıda zikredilen ilmî gerçekleri sadece Macar, Fin ve Türk kö-kenli bilim adamları değil, Yugoslav ve bazı Rus tarihçileri de kabul et-mektedirler. Örneğin, Boşnak dilbilimcisi Abdullah Şkalyiç göyle diyor: "Bazı bilim adamları Türk sözlerinin Balkanlarda ve özellikle Slav dil-lerinde yerleşmesini Osmanlı Türklerinin bu yerlere gelmelerine bağlamasına rağmen, reddedilemeyen bir gerçek vardır ki o da Osmanlılardan önce Türk milletlerinin etkisinin bu dillerde mevcut olmasıdır. Bilindiği gibi Avarların Panoniya adlı geniş ovaya gelmesinden ve bunların Balkan toplumları ile ilişkiye girmesinden itibaren bazı Türk-Tatar etkilerinin Balkan dillerinde iz bıraktıkları görülmüştür."[16]**

Gyeza Feher ve diğer Macar arkeolog-türkologların araştırmaları Bulgaristan ve öteki Balkan ülkelerinde eski, Osmanlı -öncesi kitabeler ve heykellerin varlığını göstermektedir. Bunların en tanınmışları Deliorman civarında Aboba, Pliska, Preslav, Madara vb. yerleşim yerleridir. Özellikle Madara köyünde bulunan bir atlı heykel "Madara süvarisi" adı altında Osmanlı-öncesi Türk kültürünün gözdelerinden birini temsil etmektedir.

**Dünyaca tanınmış bir tarihçi olan Yiriçek'in, 1952 yılında yayınla-nan "İstoriya Sırba" (Sırpların Tarihi) adlı eserinin, dördüncü sayfa-sında şöyle denir: "Avarlarda önemli kadının adı katunmuş (Türkçe Hatun). Yenisırpçada da kaduna sözü Türk kadını demektir. Nitekim gözardı edilemiyecek kadar denilebilir ki kökeni belli olmayan bazı slavca sözler Slavların eski anayurtlarında, Balkanlara göç etmeden önce, Türk--Tatar etkisi altında meydana gelmiştir. Yiriçek'in bu görüşünü biz diğer kaynaklarda da bulduk. Örneğin, Venedik'te San Marco Kütüphanesin-de bulunan "Codex Cumanicus" veya Almanca yayınlanan "Kuman-isches Wörterbuch"ta Qatun-Xatun. sözünün anlamı Almancada "Prau, besonders von Vornehmen" olarak verilmiştir. Qan Qatuny ise Kaiserin, Imperatris geklinde almancaya çevrilmiştir. Kadın, bilhassa ön isim olarak kullanılır.[17]**

**Kırgız Sözlüğü, Katun sözünü "Kılıp almak" veya "Karı olarak almak," "Katındun" sözünü ise "Karısı olan" şeklinde sunmaktadır.[18]**

**Divan-ı Lügat'it-Türk'te, Katun sözü "Afrasyab'ın kızlarından biri" olarak açıklanmakta, Oblagu Katun.: Asil kadın, Katunlanmak: Han karısı olmak şeklinde verilmiştir.[19]**

**Dictionnaire Türk-Oriental, Hatun sözünü Fransızcaya "Dame de haut paraşe" yâni "yüksek soydan kadın" olarak çevirmiştir.[20]**

**Bu eski sözü aynı anlamda Sovyetler Birliğinde 1976'da yayınlanan Slovar tyurkizmov v ruskom yazike, yâni (Türkçe sözlerin Rus Dilindeki Sözlüğü)'de ele almaktadır.[21]**

**Tüm bu ilmî bulgular kesinlikle gösteriyor ki Osmanlılardan önce Balkanlara göç eden ve kültürünü etkileyici kılan eski Avar, Peçenek, Oğuz, Kuman ve diğer Türk boyları Balkanlarda ve**

**özellikle Slav dille-rinde ve yer adlarında binlerce Türk kökenli sözcükler bırakmış ve bu dillerin zenginleşmesini sağlayarak, Balkanlarda Türklerin Slavlar ka-dar eski bir halk, olduklarının kanıtlarından birtanesidir. Burada özellikle altını çizdiğimiz "Balkanlarda Türklerin Slavlar kadar eski bir halk olduklarına" okuyucuların dikkat etmelerini arzederiz, çünkü BİLİM'de çifte standart olmaz, Slavlar Balkanların eski halkı ise, o zaman Türkler de aynı hakka sahiptir. Objektif ve dürüst olmak her bilim adamının vicdan borcudur.**

**3) Balkan Yarımadasında Uzlar-Peçeneklerin ve Selçukluların Kaderde Kıvançta Birlikte Olmaları**

**Bir başka özel konunun da dile getirilmesi gerekmektedir. Bu da Bal-kan Yarımadasının Uzlarla Peçenek Türklerinin ve Anadolu Selçuklularının kaderde kıvançta birlikte olmalarıdır.**

**Bilinen bir gerçektir ki Uzlarla Peçeneklerin bir kısmı ücretli Bizans askerleri olarak Balkanlardan Anadolu'ya geçirilmiş ve 26 Ağustos 1071 tarihinde oluşan Malazgirt Meydan Savagı'nda Selçuklulara kargı savaşmaları istenmişti. Ama Uzlarla Peçenekler kargı tarafta kendileri gibi Türkçe konuşanları görerek, onların soydaşları olduğunu fark edince, Bizans cephesini terkedip, gönüllü olarak, Selçukluların safına geçmişler, Bizanslılara beraber saldırmışlardır. Oysa savaşın başlangıcında Selçuklu ordusu, Bizans -ordusunun üçte biri kadardı. Ama bu Doğu Roma ordusunda bulunan Uzlarla Peçenekler, bir Türk ordusuyla savaştıkla-rını anlayınca ve Selçuklular tarafına geçtiklerinde cephedeki durum ol-dukça değişmiştir.**

**Karargâhından çok uzaklaşmış olan imparator ne yapacağını şaşır-dı. Geri çekilmek isterken ordusunda karışıklık çıktı. Bu fırsatı kaçır-mayan Alp Arslan, hemen ordusunu düşman üzerine yöneltti. Pusudaki Türk askerleri de yerlerinden çıkarak Doğu Roma ordusunu yanlardan vurdular ve gerisine sarktılar. Türk ordusu, düşmanı ağır bir bozguna uğrattı. Doğu Roma imparatoru Romanos Diogenos/Roman Diojen sonuna kadar savaştıktan sonra yaralanarak tutsak düştü.**

**Alp Arslan, kendini beğenmiş imparatora çok iyi davrandı. Hatırını sordu, teselli edici sözler söyledi. Onunla bir antlaşma yaptı. İmparator, Doğu Anadolu'yu Selçuklulara bırakıyor, her yıl vergi ödemeye söz ve-riyordu. Sultan, tutsak alınan Doğu Roma askerlerini serbest bıraktı. İmparatorun yanına koruyucu askerler verdiği Böylece Büyük Selçuk-lu sultanı Alp Arslan ile Doğu Roma imparatoru Roman Diojen arasında oluşan Malazgirt Savaşı, Balkan Yarımadasının Uzlarla Peçenek Türk-lerinin ve Anadolu Selçuklu Türklerinin kaderde kıvançta birlikte ol-maları sayesinde zaferle sonuçlanmıştır. Bu zaferin çok önemli sonuçları olmuştur. Bundan sonra on yıl gibi bir sürede Anadolu bir Türk yurdu haline geldi. Selçuklularla birlikte Anadolu'da Balkan Yarımadasından gelen Uzlarla-Peçenekler ve Kumanlar da bir çok yerleşim yerleri kur-dular ve Anadolu'nun Türkleştirilmesinde katkıda bulundular.**

**1071 yılından sonraki dönemlerde de Bizans, Balkanlardaki Uzlar, Peçenekler, Kumanlar ve diğer eski Türk boylarını Selçuklular ve Os-manlılara kargı kullanmayı istemiş, ama başaramamıştı. Tam tersine onikinci ve onüçüncü yüzyıllarda Kuman ve Selçuklu birliklerini müttefik olarak görmekteyiz. Örneğin Bizans 1259 sonbaharında Kuman ve Selçuklu birliklerinden oluşan kuvvetli bir ordu ile Pelagonia vadisinde Batı Avrupa devletlerinin Üçlü ittifak askerini müthiş bir hezimete uğrattı.[23] Kuman, Selçuklu ve sonradan Osmanlı askerleri Bizans ve Avrupa topraklarında yerleşmiş ve buralara kendi dillerinden isimler vermişler.**

**Bu kültürel etkileşimin derin kökenleri günümüzde de kullanılan bazı yer adlarında izlerini göstererek, tabiat-kültür iligkisinin sosyal ilimlerin en önemli konularından birisi olduğunu kanıtlamaktadır. Çünkü bize son derece kıymetli veriler sağlamaktadır.**

**Bilindiği gibi, Ankara'nın Esenboğa yolu üzerinde Peçenek adlı bir köy bulunmaktadır;**

**Kızılcahamam ve Çamlıdere arasında Peçenek ve Alişdağı adlı yerler mevcuttur;**

**Ankara ve Kırşehir arasındaki Kaman kasabasının ve Elbistan'ın Batısında Göksün yanında bulunan Kaman Dağının adı Kuman Türklerinin adına benzemektedir:**

**Afyon ile Isparta arasında Kumalar Dağı yer almaktadır; Konya'nın Güneyinde Hadım kasabası yakınlarında Taşkent adlı bir yer bulunmaktadır.**

**Elazığ yakınlarında Hazardağı., Hazar Gölü ve Hazar adlı bir kasaba vardır;**

**Elbistan ile Kayseri arasındaki bölgedeki birçok yerin adı Makedonya'da da halen kullanılmaktadır.**

**Elbistandaki Şardağı gibi, Makedonya'da da Kosova özerk bölgesine kadar uzanan aynı adda bir dağ vardır;**

**Maraş'ın Çardak ilçesinin adına Makedonya'da da rastlanmakta; Elbistan'ın Alemdar ve Adana İlinin Tufanbeyli kasabalarının adı, Makedonya da, Gostivar kökenli bazı ailelerin soyadlarıdır. Bu husus arada bir bağ bulunduğunu hatıra getirmektedir. Gostivar'lı Alemdar Ailesi İstanbul'un en önemli sanayicilerinden biridir.**

**Konya'nın Güneyindeki Karaağaç kasabasının adı Makedonya'nın Gostivar kentindeki verimli bir ovanın ve semtin adını hatırlatıyor; Anadolu'daki Dutluca gibi birçok yer adına Makedonya'da sık sık rastlanmaktadır, örneğin Vardarbaşında bulunan Gostivar kenti ile Baniçe köyü arasındaki semtin adı Dutluktur;**

**Karadeniz'de Rize yakınlarındaki Kalkandere ile Trabzon ve Gümüş-hane arasındaki Kalkanlı, dağları gibi, Makedonya'da Şar Dağın eteklerinde yerleşmiş Kalkandelen adlı şirin bir kent vardır;**

**Çorum'un İskilip kasabasının adı Makedonya'nın başkenti olan Üsküp'ün adını hatırlatır. Trakya'da Kırklareli civarında ve Bursa'da Mudanya ilçesi yanında birer Üsküp kasabası vardır.**

**Tekirdağ'ın Şarköy ilçesi Makedonya'daki Şardağ köylerini hatırla-tır. Aynı zamanda her iki ülkede birer Kurudağ/Suva Gora/vardır.**

**Anadolu'da Derbend gibi birçok yer adının benzerine Makedonya'da rastlanmaktadır.**

**Fırat Irmağının kollarından biri olan Karasu adı Orta Asya ve Makedonya'da kullanılmaktadır. (Çırna Reka v.s.;)**

**Tıpkı Anadolu'da olduğu gibi Makedonya'da da birçok yer adı Koca sözünden türemedir, örneğin: Gostivar ile Debre şehirleri arasında bulunan Kocacık köyünde Atatürk'ün babası Ali Rıza Efendi doğmuş, son-ra Selânik'e, göç etmiştir. Anadolu'da bu gibi yer adları hemen her bölgede mevcuttur, örneğin:**

**Mardin yakınlarındaki Kocatepe,**

**Beypazarı ve Mihaliççık arasındaki Kocaarkoç Tepesi, Edremit'in Ku-zeyindeki Kazdoğan Kocakatran, Tepesi;**

**Van gölü civarında Erciş ve Patnos arasındaki Kocapınar;**

**Karadenizde Bolu ve Ereğli arasındaki Akçakoca kasabası ile Akça-kocadağları;**

**Kocaeli şehri v.s.**

**Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.**

**Yukarıda zikredilen yer adlarının takıldığı tarihi tespit etmek kolay değildir. Zaten bu, bir başka araştırmanın özel konusu olabilir. Hipotez olarak denilebilir ki zikredilen yer adlarının bir kısmı Anadolu'nun eski uygarlıklarından kalan toponimlerdir, sonra Türk boyları göç ettiklerinde bunları kendi fonetik kurallarına uygulayarak ses uyumu ve bir nevi Türkçe anlam da sağlamışlardır. Bu yer adlarının diğer bir kısmı Türk boylarından konulmuştur ve, en nihayet diğer bir çok yer adı zamanla değiştirilmiştir. Hangi yer adının ne zaman konulmuş olduğu bu tebliğimizin konusu değildir.**

**Bu kez zikredilen yer adlarının dile getirilmesinin amacı Anadolu ve Yugoslavya ile tüm Balkan Yarımadasındaki Türk kültür bütünlüğünü kanıtlamaktır. Bu bütünlük Osmanlı-Öncesi Uzlar, Peçenek, Kuman Türkleriyle başlamış, Osmanlılarla tamamlanmış bir canlı süreçtir. Ni-tekim, bazı yapılan araştırmalar Anadolu'da birçok yer adının Avar, Pe-çenek ve Kuman kökenli olduğunu kanıtlamıştır. Bu gibi önemli sonuçlar belli sempozyumlarda da sunulmuş ve savunulmuştur. Örneğin, 11-13 Eylül 1984 tarihinde, Ankara'da düzenlenen "Türk Yer Adları Sempozyumu" bildirilerine bakılırsa birçok örnek dile getirilebilir. Prof. Dr. Mehmet Eröz "Sosyolojik Yönden Yer Adları" başlıklı bildirisinde şunları zikretmektedir: "Milli kültür mirasımızdan anlıyoruz ki, göçebe, yarı göçebe ve yerleşik Türk toplulukları en eski çağlardan beri, arazi parçalarını ad-landırıp, belirtmede, adetâ bir coğrafyacı dikkati ile durmuşlardır. Bu yer adları, topluluk vicdanında yagaınış, Akdeniz kıyılarına ve Balkan-lar'a kadar getirilmiştir. ... Avar Türkleri ile ilgili olanlar: Tokat'ta; Yu-karıavara/Yukarıgüçlü/ ve Avara/ Serenli; Hazar Türkleri ile ilgili olanlar: Hazara/Kayaboyun/-Van, Hazara/Kırkçalı/-Van,Hazar/Plâjköy/-Elazığ, Hazeri/Anıl/-Tunceli, Küçükharzıyan-(Küçüksütlüce)-Kars,Hazor-kek/Günbahçe/-Sivas,Hazerkozan/Ikidere/-Trabzon,Hazergrat/İkizce/Balıkesir, Hazerek/Tandırbaşı/-Erzincan; Peçenek Türkleri ile ilgili olan-lar: Peçenek/Tarlacık/-Kahramanmaraş, Peçeme/Biçer/Konya; Kuman Türkleri ile ilgili olanlar: Aşağı kumanit/Trabzon/v.s.**

**4) Uzlar-Pegenek-Kumanlar ve Selçuklu-Osmanlıların Kaynaşması Avar, Uzlar-Peçenek ve Kuman Türklerinin ardından Anadolu'dan Balkan Yarımadasına ve dolayısıyle bugünkü Yugoslavya topraklarına geçen Osmanlılar, buralarda Türkçe yer adlarına ve Türkçe konuşan yerli halka rastlamaktan elbette ki sevinç duymuşlardır. Çünkü, Osmanlılar'dan önce Bulgaristan'da Bulgar-Tatar karışımı bir kuvvet hâkimdi.[24] Sırbistan Çarı Duşan'ın (1331-1355) en sadık koruyucuları ücretli Peçenek askerleriydi.**

**Çar Duşan birçok yer adını yazılı belgelerinde, örneğin Chrysovuly' adlı yazılarında Sırplaştırmaya yönelik çaba göstermiş, ama başarama-mıştır. Örneğin, Vardar nehrinin adı Çar Duşan'ın Chrysovuly adlı bel-gelerinde "Velika," yâni, "Büyük nehir" diye geçmesine rağmen, halk arasında hiçbir zaman tutmadı. Günümüzde de sadece Yugoslavya Türk-leri değil, Makedonlar, Sırplılar ve tüm diğer Yugoslavlar bu nehirin adını Vardar olarak kullanmaktadırlar Aynı durum Kumanova adlı şehir için, ve Şar Dağı, Karaorman, Kaymakçalan ve birçok diğer Türk kökenli ortak yer adları için de geçerlidir.**

**Ondördüncü yüzyılda Osmanlılar Balkanlara ve dolayısıyla bugün-kü Yugoslavya topraklarına geçince oradaki eski Türk boylarıyla kaynaşmış ve hep beraber Türkçeyi yüzyıllar boyunca hakim kılmışlardır. Türkçe, Balkan Yarımadasının ve Güney Avrupa'nın Lingua Franka'-sıydı. Başka bir deyişle, günümüzde İngilizce neyse, altıyüz yıl Türkçe aynı uluslararası etken bir kültür unsuru rolünü başarıyla oynamıştır. Örneğin, Sırp Edebî dilinin temelini atan, ilk grameri ve ilk sözlüğü ha-zırlayan Vuk Karaciç, 1818 yılında Birinci ve 1852'de İkinci Sözlüğünü yayımladığında iki bin Türkçe sözü Sırp Dilinin Sözlüğünde vermek zo-runda kalmıştır. Çünkü eşanlamlı Sırpça kelimeler bulunmaz. Bu demektir ki Türkçenin kültürel etkisi Yugoslavyâ da ve**

tüm Balkan Yarımadası ülkelerinde o kadar derin kökler salmış ki, sökmek ve at-mak hiç de kolay değildir. Sırp Edebî dilini ve ilk sözlüğünü hazırlayan Vuk Karaciç 1818'de iki bin Türkçe sözcük kullanmak zorunda kaldıysa, günümüzün Sırpça'sında 8.000 Türkçe sözcük canlı bir şekilde kullanılmaktadır ki, bunu özel sözlükler de göstermektedir.[25] Benzeri durumlar Balkan dillerinin her birisinde mevcuttur. Sovyetler Birliğinde de 1976 yılından bu yana Rus dilinde Türkçe sözcükleri kapsayan sözlükler yayımlanmaktadır.[26]

Bunların yanı sıra Sarı Saltık dervişlerinin de Balkanlar'da Osmanlı- öncesi dönemdeki rolü büyüktü.[27]

Türk kültürünün etkisi sadece yabancı diller üzerinde değil, aynı zamanda folklor, halk edebiyatı, müzik, mimari, sanat, tarım kültürü ve hayatın her dalında hissedilmektedir. Bu derin köklü Türk etkisinin nedeni her şeyden önce hoşgörüye dayanmaktadır. Baskı ile verilmiş olsaydı, Osmanlı Devletinin 1912 yılında çöküşünden sonra Türk kültürünün etkisi sökülüp atılırdı. Ama aradan tam 77 yıl geçmesine rağmen, Bal-kanlarda Türk iktidarı olmaksızın, Türk kültürü devam etmektedir.

5) Sonuç

Bize araştırmalarımız Balkanlar'a göç etmeyen milletlerin sayısının yok denilecek kadar az olduğunu göstermektedir. Bazı milletlerin daha erken, ötekilerinin daha geç tarihlerde göç ederek hepsinin değişik dönemlerde Balkanlar'a yerleştikleri görülmektedir.[28] Gerçek şudur ki öteki göç eden milletler gibi Türkler Balkanlar'da Osmanlı-öncesi dönemden beri yerli halk olarak yaşamaktadırlar.

Burada ortaya çıkan nokta şudur ki Türk kültürünün özü hoşgörü olduğu için terk edilen topraklarda bu kültürün kökenleri ürünlerini sek-sen yıl sonra da vermeye devam etmektedir. 1071'de Malazgirt'te ve 1389'da Kosova Savaşından ve zaferlerinden sonra da hiçbir millete kat-liam yapmayan Türkler, hoşgörüleri ile insanlık niteliğini yüceltmişler-dir. Bu üstün değerler etrafında Osmanlı-öncesi Türk kültürünün izleri ister Balkanlarda olsun, ister Anadolu'da ve Kafkasya ile Orta Asya'da olsun her yerde aynı insancıl yapıcılığının sürecidir. Bir milli kültürün tümü, ne bir hanedandan, ne bir tek boydan ibarettir. Her büyük mille-tin tarihi gibi, Türk ulusunun dil ve kültür bütünlüğü de bir büyük akım ve top yekûn boyların katkısından, bütün uygar insanlığın değerlendirdiği ışık verici hoşgörüden ve yapıcılıktan meydana gelmiştir.

KAYNAKÇA

GEORG OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, Türk Tarih Kurumu yayı-nı, Ankara, 1986.
LÂSZLO RÂSONYİ, Tun.a Köprüleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitü-sü Ankara, 1984.
MARQUART, Osteurepeische und Ostasiatische Streifzüge, Leipzig, 1903.

MUZAFFER TUFAN, Türkler, Ruslar ve Bulgarlar, Hacettepe Üniversite-si Dergisi, 1988.

MUZAFFER TUFAN, Yugoslavya'da Bir Türk Köyü Monografisi, Türk Kül-türü 1988.

ALTAY SUROY, Bar Türkleri, "Tan", Piriştine, Aralık 1971-Ocak 1972.

ALBERT WAYS, Razvitak Civilizaciye (Medeniyetin Gelişmesi), Belgrad 1968.

P. V. PETKOVİC İ Y HADJİ VASİLYEVİC, Bratstvo, kn.XVII, Novi Sad, 1923.

MIKKELA, Avarica, Archiv f.Slav Philologie X. 1927, 158-160.

İMRE LUKİNİCH, Az avar-görög haberûk Törtenetchex, Tdrteneti Szomle 1914.

ABDULLAH ŞKALYİC, Turcizmi u Srpskohırvatskom yeziku (Sırp-Hırvat Dilinde Türkçe Sözcükler), Svyetlost yayını, Sarayova, 1966.

VUK KARADJİC, Ryecnik Sırpskog Yexika (Sırp Dilinin Sözlüğü), Novi Sad, 1852.

K. GRØNBECH, Kemanisches I~örterbuch (Türkischer V~ortindex zu Co-dex Cumanicus), Kopenhag, 194~2.

K.K. YUDAHİN, Kırgız Sözlüğü (Türkçeye çeviren: A.Taymaz), İstanbul 1948.

BESİM ATALAY, Divanü Lügat-it Türk Dizini, Türk Dil Kurumu yayını, Ankara, 1943.

M. PAVET DE COURTEILLE, Dictionnaire Turk-Oriental, L'Imprimerie, Imperiale, Paris 1870.

RADLOFF, Proben der Yolkslitteratur der türkischen Stömme, S. Peters-burg 1866.

E.N. ŞİPOVA, Slovar tyurkizmov v ruskom yazike (Rus Dilinde Türkçe Sözcükler Sözlüğü), Alma-Ata 1976.

"A'dan Z'ye ka.dar Yurt Ansiklopedisi," Hazırlayan: Niyazi Akşit, Serhat yayını, İstanbul.

ASİM PECO, Turcizmi u Vukovim Ryeçnicima (Vuk'un Sözlüklerinde Türkçe Sözcükler), Belgrad, 1987.

Yiriçek, Istoriya Sırba (Sırpların Tarihi), Belgrad, 1952.

Grup yazar, Istoriya na Makedonskiot narod (Makedon Milletinin Tarihi), kniga I, Skopje, 1969.

ST. MLADENOV, Pecenezi i Uzi-Kumani v B'lgarskata istoriya (Bulgar Tarihinde Peçenekler ve Uzlar-Kumanlar), BIR. g. IV, Sofiya, 1931.

A. SELİSTCEV, Polog i ego b'lgarskoe naselenie, Sofiya, 1929.

LÂSZLO RÂSONYİ, Tarihte Türklük, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınları, Ankara, 1971.

ATANASİJE UROSEVİC, Kosovo, naselja i poreklo stanovnistva, 1965, Belgrad yayını.

WALTER POHL, Die Awaren, Ein Steppenvolk in Mitteleuropa, München, 1988.

D. OBOLENSKY, The Bogomils, A Study in Ballcan Neo-manichaeisme, Cambridge, 19~8.

J. ŞİDAK, Oko pi.tanja Crkııe bosan.ske i bogomilstva (Bosna Kilisesi So-run.u ve Bogumillik), Historiski zbornik, Zagreb, 1950.

D. ANGELOV, BogomiLstvoto v B'lgariya, (Bulgaristan'da Bogumillik) So-fia, 1961.

B. PANOV, Bogumilstvoto vo Makedoniya (Makedonya'da Bogumillik), Skopje, 1965.

PAUL WITTEK, Les Gagaouzes: les gens de Kaykâûs, Rocznik Orienta-listyczny, XVII (1951-1952).

PAUL WİTTEK, Osmanlı. Imparatorluğıı'nun Doğ-u,cu, Istanbul, 1985.

A. DECEL, Le probleme de la colonisation des Turcs seldjoukides clans la Dobrougea au XIIIth siecle, Ankara, "Tarih Araştırmaları Dergi-si", VI 1968).

MUZAFFER TUFAN, Yunus Emre ve Balkanlar'daki Sarı, Saltik, "Çevren" dergisi-Prigtine, 87/1992.

MUZAFFER TUFAN, Milletlerin Büyük Göçleri,, X. Türk Tarih Kongresi yayını, Ankara, 1986.

MUZAFFER TUFAN, Göç Hareketleri ve Yugoslavya Türkleri, "Erdem" dergisi-Ankara sayı 15/1989.

MUZAFFER TUFAN, Les Turcs de la Macedoine et leurs arts, "Erdem;' sayı 15/1989.

Herodot Tarihi, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1973.

MUZAFFER TUFAN, Communication culturelle entre la itırquie et les Bal-kans, expose presente su Colloque International sur Roger Bastide â Cerisy, France, Septembre 1992.

MUZAFFER TUFAN, Türk-Arnavut İlişkilerinde Düzeltilmesi Gereken Bazı Hususlar;' "Türk Kültürü" dergisi, Türk Kültürünü Araştırma Ens-titüsü yayını, Ankara, sayı 353/1992.

FARUK SÜMER, Oğuzlar, Türk Dünyası Araştırma Vakfı yayını, İstanbul, 1992.

PARS TUĞLACI, Osmanlı Şehirleri, "Milliyet" yayını, İstanbul, 1985, özellikle 383. sayfaya bakınız.

TAYYİB GÖKBİLGİN, Rumeli'de Tatarlar ve Evlâd'i Fatihan, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, no. 743, 1957.

HAMMER, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul, 1972.

BAHAEDDİN OGEL, Hammer Tarihine Ek Notlar ve Açıklamalar, Zuhu-ri Danışman yayını, İstanbul, 1972.

Kollektif, Türk Dünyası El Kitabı, Halil İnalcık, Osmanlı İmparatorlu-ğunda Kültür ve Teşkilat, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1976.

AMI BOUE, La Turquie de l'Europe, Wien, 1889.

CVİJİÇ, Gruııdlagen der Geographie und Geologie von Macedonien und Albanien, Gotha 1908.

COUSINERY, Voyage dans la Macedoine, Paris 1831.

G. LEJEAN, Ethnographie de la Turquie d'Europe, Gotha 1861.

LEAKE, Travels in Northern Greece, London 1835.

GERVINUS, VII. Aufstand von Wiedergeburt Griechenland, Leipzig 1851.

GY. NEMETH, Türklüğün Eski çağı, Ülkü-Ankara, sayı 88.

İ. KAFESOĞLU, Türk Milli Kültürü, Boğaziçi yayınları, İstanbul 1986. "Larrousse," "Britannica," "Türk Ansiklopedisi," "Yugoslavya Ansiklopedisi" ve Öteki Balkan Milletlerinin Tarihleri ile Etimolo-jik Leksikonları

DİPNOTLAR:

1 Laszlo Rasonyi, Tuna Köprüleri, Türk Kültürü Enstitüsü-Ankara, 1984, Bkz: Marquart, Os-teurepsische und Ostasiatiache Streifzüge, Leipzig, 1903, s.127; Bkz: Muzaffer Tufan, "Türkler, Ruslar ve Bulgarlar, Hacettepe Üniversitesi Dergisi, Edebiyat Fakültesi, Ankara, cilt S, Sayı 2/1988, e. 193.

2 Farsça'da Avar sözünün anlamı İşsiz, Fransızca'da ise Cimri demektir.

3-4 L. Rasonyi, a.g.e., s. 7-12.

5 L. Rasonyi, a.g.e., s. 11 ve Yugoslavya'da Türkçe yayınlanan Tan, Dergisinde Altay Suroy'un "Bar Türkleri" makalesine Bak: Tan, Piriştine, Aralık 1971-Ocak 1972.

6 L. Rasonyi, a.g.e., s. 11.

7 L. Rasonyi, a.g.e., s. 9.

8 M.Tufan, a.g.e., s. 195.

9 Georg Ostrogoreky, Bizans Tarihi, Türk Tarih Kurumu yayını, Ankara, 1986.

10 Albert Waye, Razvitak Civilizaciye, Belgrad, 1962.

12 P. V. Petkoviç i Y. Hadji-Vasilyeviç, Bratstvo, kn. XVII, N. Sad, 1923.

13 Atanasije Uroseviç, Kosovo, naselja i poreklo stanovnietva, 1965.

(Atanasije Uroseviç, Kosova yerleşim yerleri ve nüfus kökeni;) Bkz: Altay Suroy "Kosova Yer Adları", Sesler Dergisi, Üsküp, s. 224, 1988.

13 Mikkela, Avarica, Archiv für Slav Philologia, X. 1927, 158-160 Lukinich, 190; Bkz. Lukinich Imre, Az avar-görög haberûk törtenetehez, Törteneti Szemle, 1914.

14 L. Rasonyi, a.g.e., s.11-12.

15 L. Rasonyi, a.g.e., s. 11.

16 Abdullah Şkalyiç, Turcizmi u Srpekohırvatskom yeziku (Sırp-Hırvat Dilinde Türkçe sözcük-ler), Sarayova, Sovyetlost yayını, 1966, s.11.

17 K. Gronbech, Kumanisches Wörterbuch (Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus), Kopenhag, 1942; (Bildiğimiz kadarıyla, Codex Cumanicus günümüze kadar bir Türk bilim adamı ve-ya bir bilim ekibi tarafından henüz Türkçeye çevrilmemiştir.)

18 K.K.Yudahin, Kırgız Sözlüğü, Türkçeye çeviren: A.Taymaz), İstanbul, 1948.

19 Besim Atalay, Divanü Lügat-it Türk Dizini, Türk Dil Kurumu yayını, Ankara, 1943, s. 281.

20 M. Pavet de Courteille, Dictionrwime Turk-Oriental, L'Imperiale, Imperiale, Paris, M DCCC LXX. Bkz: Radloff, Proben der Tiolkslitteratur der türkischen Stömme, St. Petersburg 1866.

21 E.N. Şipova, Slovar tyurkizmov v ruskom yazike, Alma-Ata, 1976.

22 “A'dan Z'ye kadar Yurt Ansiklopedisi," Hazırlayan Niyazi Akşit, Serhat yayını, İstanbul, s. 699-700.

23 Ostrogorsky, a.g.e., s. 414.

24 Ostrogorsky, a.g.e., s. 463.

25 Abdullab Şkalyig, Turcizmi u Srpskohırvatakom yeziku, Sarayova, 1966; Bkz: Asim Peco, Tur-cizmi u Vukovim Ryecnicima, Beograd, 1987.

26 E.N. Şipova, Slovar tyurkizmov v ruskom yazike, Alma-Ata, 1976.

27 Muzaffer Tufan, Yunus Emre ve Balkanlar'daki Sarı Saltık, "Çevren" dergisi-Pirigtine, sayı 87/1992.

28 Herodot Tarihi, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1973.

(*) Prof. Dr. Paris'teki Sorbonne Üniversitesi Doctorat d'Etat ünvanı, Hacettepe Üniversitesi Ede-biyat Fakültesi Öğretim Üyesi.